

آثار غفلت از دیدگاه آیات و روایات

چکیده

منصوره خبیری^۱
حمیده کمال پور فهادان

در بسیاری از آیات و روایات غفلت سر منشاء بسیاری از گناهان و فراموشی از یاد خدا گفته شده است و باعث می شود انسان بسیاری از فیوضات دنیوی و اخروی را از دست بدهد. در اینجا باروش توصیفی تحلیلی و کتابخانه ای وبه شناخت آثار دنیوی و اخروی پرداخته شده که آثار دنیوی غفلت آن باعث تکبر، تنگی معیشت در زندگی، نصیحت ناپذیری، ارتکاب گناه و شکست بشر در بسیاری از موقعیت هامیشود و آثار اخروی فراموشی انسان در آخرت، حسرت، خسران و محرومیت از عنایت پروردگار می شود.

کلیدواژه

غفلت، آثار، دنیوی، اخروی، عنایت، محرومیت

^۱ طلبه سطح ۲ حوز علمیه فاطمیه ۰۹۱۳۴۵۳۶۷۵۰

مقدمه

در مورد مسئله غفلت در آیات روایات زیادی بحث شده بطوری که واژه غفلت و مشتقات آن ۳۵ بار در قرآن آمده است چون سرمنشاء بسیاری از اشتباهات و خطاهای بشر و ضرر و زیانهای که متوجه انسان در دنیا و آخرت می شود غفلت انسان از خدا و جهان هستی است که طبق روایتی از امیر المومنین (ع): «وای بر آنکه در خواب غفلت است چه زیانکار است عمر او کوتاه شده و پاداش او کم».

اهمیت نوشتن این تحقیق در این بوده است که اگر غفلت و آثار غفلت را شناسیم نمی توانیم غفلی که در دوران معاصر ما گریبان جامعه را گرفته و باعث بی ایمانی جامعه شده است و اینکه چه چیز باعث شده تا مردم از ابدیت خویش غافل باشند را درمان کنیم.

در اینجا دو مقاله که در مورد غفلت نوشته شده را بررسی کردیم یکی مقاله مطالعه کیفی مکانیزم های یادآوری و غفلت از مرگ نوشته عبد الحسین کلانتری و زهرا شهرزاد و حمید پارسانیا در سال ۱۴۰۰ نوشته شده که در آن عوامل غفلت از مرگ گفته شده و در مقاله استن این عالم ای جان غفلت است نوشته احمد رضا پلمه ها در سال ۱۳۹۱ چاپ شده که در آن از غفلت در قرآن و عرفان بحث شده است ولی در این مقاله به آثار غفلت از منظر آیات و روایات بررسی شده است

در این مقاله در مورد آثار غفلت که اثر دنیوی آن باعث تکبر، تنگی معیشت نصیحت ناپذیری و گناه و شکست می شود و آثار اخروی آن که باعث فراموشی آخرت، حسرت، خسران و محرومیت از عنایت پروردگار در آخرت می شود از منظر آیات و روایات بررسی شده است
این پژوهش طبق روش توصیفی تحلیلی و کتابخانه ای بوده است

مفهوم شناسی

غفلت [qeflat] [qaflat]

به فتح اول و لام به معنی گذاشتن و فراموش کردن چیزی است. (منتهی الارب) و در اصطلاح متابعت نفس است از مشتهیات. و سهل گفته است: غفلت ابطال وقت است بی‌طالت. و گفته‌اند: غفلت از چیزی آن است که از آن چیزی به یاد نیآوری و به خاطرت خطور ننماید. «بابا طاهر گوید: غفلت را سه مراتب است: غفلت صادقین، و غفلت عارفان، و غفلت غافلان. اما غفلت صادقین عبارت است از توجه به ذکر و غفلت از مذکور. و غفلت عارفان عبارت است از ترك اوامر و دستورات الهی. و اما غفلت غافلین آن است که خداوند عالمان را مهلت می‌دهد تا از علم خود غفلت کنند. هرکه ساعتی از خدا غافل باشد عصیان ورزیده و هرکه از نفس خود غافل گردد او را کشته است. و اصل و منشاء غفلت حرمان است. (شرح کلمات قصار بابا طاهر غفلت از خدا کفر است، و غفلت از معرفت ذات او توحید است. امام محمد غزالی گوید: «بدانکه بیشتر خلق که محجوب‌اند به سبب غفلت است، و همانا که از صد نود و نه ازین باشد. و معنی این غفلت آن است که از کار آخرت خبر ندارند. پس خلق از هزار و نهصد و نود و نه اندر حجاب غفلت‌اند، و از خطر کار آخرت بی‌خبرند. و غفلت علتی است که علاج به دست بیمار نیست، چه غافل را از غفلت خود خبر نبود، علاج آن چون جوید؟ پس علاج آن به دست علماست، و مردمان به قول واعظان و عالمان بیدار شوند. و بدانکه گروهی دیگرند که از آخرت غافل‌اند و لیکن اعتقادی کرده‌اند برخلاف راستی، و از راه راستی بیفتاده‌اند و آن گمراهی حجاب ایشان است.» عین القضات گوید: «حجب ظلمانی چون شهوت و غضب... و حرص و غفلت و سایر، الاخلاق الذمیه است. جنون مفرط و غفلت دیگر است و سهو و نسیان دیگر، بیگانگان خود را و نااهلان عشق را حجاب غفلت و بعد در پیش نهادند تا دور افتادند که «يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ» این غفلت بدبختی است. اما غفلتی که از سعادت خیزد آن را سهو خوانند که در راه نهند و آن خود نوعی دیگر است. - خلق جهان همه اهل غفلت‌اند الا طالبان. و طالبان همه را طلب گم کرده‌اند، پس سلوك ایشان بی‌فایده بود. آنها که سالکان جاده مستقیم بودند همه را قطع کردند در راه، پس به مقصد و مقصود رسیدند. اقوال مشایخ - بو سلیمان دارانی گفت: چون خوف خدا در دل نشیند شهوات را بسوزاند، و غفلت را از دل طرد نماید. جنید گفت: غفلت از خدای تعالی شدیدتر است از دخول در آتش دوزخ. محمد بن ابی‌الورد گفت: برخاستن غفلت ارتفاع عبودیت است. پس غفلت بر دو نوع است: غفلت رحمت، و غفلت نقت. اما غفلت رحمت کشف غطاء کند، و قوم را به مشاهدت عظمت چنان دارد که عبودیت از آنان هرگز منقطع نگردد. و غفلت نقت غفلتی است که مرد را از طاعت خدای تعالی بازدارد و به گناه و معصیت مشغول کند. ابو حمزه گفت اگر غفلت نبودی صادقان از روح ذکر خدای و قربت او می‌مردندی. احمد حواری گفت: هیچ خوابی سنگین‌تر از غفلت نیست، و هیچ چیزی چون شهوت تو را در بقوت بند نکند، اگر سنگینی غفلت نباشد شهوت بر تو دست نیابد. - ابن عطا گفت: بزرگترین غفلت‌ها آن غفلت است که از خدای غافل ماند، و از فرمانهای او، و از معاملت او. احمد مسروق گفت: هرگاه ارادت طلب کنی بیش از درست کردن مقام توبه در میدان غفلت باشی. (تذکره الاولیاء و هم او گفت: درخت معرفت از فکرت آب خورد، و درخت غفلت از آب نادانی و جهل سیراب گردد. - ابو علی جوزجانی گفت: قرارگاه خلق میدان غفلت است، و اعتماد ایشان بر ظن و

تهمت، و به نزدیک ایشان چنان است که کردار ایشان بر حقیقت است، و سخن‌شان بر اسرار و مکاشفات. - احمد انطاکی گفت: خواص غواصی می‌کنند در دریای فکرت، و عوام سرگشته و گمراه می‌گردند در بیابان غفلت. عثمان حیری گفت: هرکه وحشت غفلت نچشیده باشد، حلاوت انس نیابد - بایزید بسطامی گفت: خواستم تا سخت‌ترین عقوبتی بر تن خود بدانم که چیست؟ هیچ چیزی بدتر از غفلت ندیدم، و آتش دوزخ با مردان آن نکند که یک‌ذره غفلت کند.

،گفتار اول

آثار دنیوی غفلت از منظر آیات و روایات

از نگاه قرآن، مهم‌ترین چیز در هستی که انسان هرگز نباید از آن غافل باشد، ذکر الله و برنامه‌ای است که خدا برای همه هستی از جمله انسان از پیش تعیین و مقدر کرده که عبودیت و بندگی خدا، بخش اصلی این برنامه است. (ذاریات، آیه ۵۶) و در صورتی که انسان دچار غفلت شود در دنیا برای او آثاری از قبیل

تکبر، تنگی معیشت، نصیحت ناپذیری، عبادت غیر خدا، گناه و شکست در پی دارد.

تکبر

طبق آیات و روایات غفلت اثرات متعددی دارد که یکی از آنها تکبر نسبت به آیات خداوند است به طوری که خداوند در آیه زیر چنین می فرماید .

سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ

۱۴۶ العراف من آنان را که در زمین به ناحق

کبر و بزرگمنشی کنند از آیات خود رو گردان و معرض خواهم ساخت، و اگر هر آیتی ببینند به آن ایمان نیاورند و اگر راه رشد و هدایت یابند آن را نیپمایند و اگر راه جهل و گمراهی یابند آن را پیش گیرند این (ضاللت آنها) بدین جهت است که آیات ما را تکذیب کردند و از آنها غافل و معرض بودند

ترجمه الهی قمشه ای

آیه فوق، هیچگونه منافاتی با دلایل عقلی ندارد که برای توجیه آن، همانند بسیاری از مفسران، مرتکب خلاف ظاهر شویم، این يك سنت الهی است که نسبت به آنها که لجابت و سرکشی را به آخرین حد می‌رسانند، توفیق هر گونه هدایت و راهیابی را سلب می‌کند، و به تعبیر دیگر: این خاصیت اعمال زشت خود آنها است که با توجه به انتساب همه اسباب به خدا که مسبب الاسباب نهایی است به او نسبت داده شده است.

این موضوع نه موجب جبر است و نه محذور دیگر، تا بخواهیم دست به توجیه آیه بزنیم.

ضمناً باید توجه داشت که ذکر "بِغَيْرِ الْحَقِّ" بعد از "تکبر" به عنوان تاکید است، زیرا همیشه تکبر و خود برتر بینی و تحقیر بندگان خدا، بدون حق است این تعبیر همانند آیه ۶۱ از سوره بقره می‌باشد آنجا که می‌گوید: وَ يَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ الْحَقِّ (آنها که پیامبران را بناحق می‌کشند).

بخصوص اینکه با کلمه "فِي الْأَرْضِ" همراه است، که به معنی سرکشی و طغیان در روی زمین می‌آید، و مسلماً چنین عملی، همیشه به غیر حق است.

سپس به سه قسمت از صفات این گونه افراد "متکبر و سرکش" و چگونگی "سلب توفیق حق‌پذیری" از آنها اشاره کرده می‌فرماید: "آنها اگر تمام آیات و نشانه‌های الهی را ببینند، ایمان نمی‌آورند!" (وَ إِنْ يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا).

"و نیز اگر راه راست و طریق درست را مشاهده کنند، انتخاب نخواهند کرد" (وَ إِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا).

بر خانواده اشانتش «به جاودانگی در آن».

طبق آیات و روایات غفلت ما نسبت به خداوند برای مادر آخرت به حسرتی بزرگ تبدیل می‌شود که دیگر فایده‌ای برای ما ندارد چون کار از کار گذشته است پس تا دیر نشده باید دست به کار شویم.

خسران

لَا	جَرَمَ	أَنَّهُمْ	فِي	الْآخِرَةِ	هُمْ	الْخُسْرُونَ
ایه			۱۰۹			النحل

ثابت و یقینی است که آنان در آخرت زیانکارند

ترجمه انصاریان

در آیه بعد نتیجه کار آنها چنین ترسیم شده است: ناچار و قطعاً آنها در آخرت زیانکارانند (لَا جَرَمَ أَنَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْخَاسِرُونَ) چه زیان و خسروانی از این بدتر که انسان همه امکانات لازم را برای هدایت و سعادت جاویدان در دست داشته باشد، و بر اثر هوی و هوس همه این سرمایه ها را از دست بدهد

تفسیر مکارم شیرازی

قائل : امیرالمؤمنین (علیه السلام)

پسر پدرش گفت: به ما بگو علی بن احمد بن محمد (رضی الله عنه) فرمود: به ما بگو محمد بن یعقوب، بر علی بن محمد با زنجیره انتقال آن، آن را مطرح کرد و گفت: آمد علی بن ابی طالب علیه السلام می‌گوید گفت: آه امیرالمؤمنین! گفت: من از شما در مورد چیزهایی می‌پرسم که اگر آنها را به من بگوئید مسلمان می‌شوم. علی (علیه السلام) "از من بپرس، مرد." یهودیاز نظر شما به کسی داناتر از ما آسیب نمی‌رسانید. مردم خانه «و مسائلی را ذکر کرد یهودیتا اینکه گفت یهودی فرمود: و چرا دنیا را دنیا می‌نامند؟ علی (علیه السلام) «و دنیا را دنیا می‌گویند چون از هر چیزی پستتر است و آخرت را آخرت می‌گویند چون ثواب و ثواب دارد».

هیچ شکی وجود ندارد کسی که در دنیا در خواب غفلت به سر برده است هم در دنیا و بیشتر در آخرت دچار خسران بزرگی شده و نعمت های بسیاری را از دست داده است که همین باعث غم و ناراحتی بسیار او در آخرت می‌شود.

محرومیت

از	عنايت	پروردگار			
قَالَ	أَيُّنَا	فَنَسِينَهَا	وَكَذَلِكَ	الْيَوْمَ	تُنْسَى
ایه		۱۲۶			طه

[خدا] می‌گوید: همین گونه که آیات ما برای تو آمد و آنها را فراموش کردی این چنین امروز فراموش می‌

این گونه کسی را که زیاده روی کرده، و به نشانه های پروردگارش ایمان نیاورده، کیفر می دهیم؛ و حتماً عذاب آخرت شدیدتر و پایدارتر است» نکته ها و اشاره ها: ۱ برخی افراد که در دنیا بینا هستند، در رستاخیز نابینا محسور می شوند بعضی از عوامل نابینایی در آخرت عبارت اند از: الف) روی گرداندن از یاد خدا؛ ب) فراموش کردن نشانه ها و آیات الهی؛ ج) اسرافکاری و از حد گذشتن؛ د) ایمان نیاوردن به آیات و نشانه های خدا خبرت هست که مرغان سحر می گویند آخر ای خفته سر از خواب جهالت بردار هرکه امروز نبیند اثر قدرت او غالب آن است که فرداش نبیند دیدار (سعدی) ۲ مقصود از «اسراف» در این آیه، یا آن است که این افراد، نعمت های الهی، همچون چشم، گوش و عقل را در مسیرهای غلط به کار می اندازند و اسراف عبارت است از بیهوده از دست دادن نعمت های الهی و یا مقصود از اسراف آن است که برخی گناهکاران از حد می گذرند و هیچ قید و شرطی برای انجام گناه قائل نیستند و در گناهکاری خود نیز اسراف کارند این افراد استحقاق عذاب بیشتری را نسبت به گناهکاران معمولی دارند ۳ مقصود از آن که خدا این افراد را فراموش می کند، آن نیست که خدا فراموش کار است، بلکه منظور آن است که آنان را به زمره ی فراموشی می سپارد، و با

آنها معامله ی فراموشی می کند، همان طور که آنان آیات الهی را به فراموشی سپردند
تفسیر قرآن مهر

قائل : امیرالمؤمنین (علیه السلام)

و درباره ی او: با زنجیره انتقال آنابو معمر السعدانی، برامیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام، او
گفت: «گفتار او: خداوند مجازاتشان کند فقط به این معناست که آنها در دنیا خدا را فراموش کردند و به
اطاعت او عمل نکردند، اما او در آخرت آنها را فراموش کرد، یعنی در ثواب خود چیزی به آنها نداد، پس
شدند و از بهشت فراموش خواهند شد. "

اینکه مادر دنیا از آیات خدا غافل باشیم و برای رسیدن به قرب خداوند کاری انجام ندهیم نتیجه آن این میشود
که ما در آخرت از لطف و عنایت خدا محروم خواهیم شد.

نتیجه گیری

در این تحقیق سعی شده آثار غفلت مطرح شود. سرمناشاسیاری از گناهان و خطاهایی که در زندگی انسان رخ می‌دهد غفلت است. اگر جوامع و انسانها توجه به عواملی که باعث غفلت می‌شود نداشته باشند باعث می‌شود که آن جامعه و افرادش از مسیر حق خارج شوند و نقش ایمان در زندگی آنها کم شود و فساد رواج پیدا کند. برای این اساس غفلت آثار دنیوی زیادی از قبیل تکبر در مقابل آیات خداوند، باعث تنگی معیشت و باعث می‌شود انسان نصیحت ناپذیر شود و به عبادت غیر خدا بپردازد و به گناه روی آورد و باعث شکست در کارها و میادین جنگ می‌شود. و همچنین غفلت علاوه بر اثرات دنیوی آثار اخروی زیادی از قبیل اینکه در آخرت به فراموشی سپرده می‌شود و به حسرت و خسران آخرت دچار و همچنین محروم از عنایت پروردگار می‌شود.

منابع

قران

نهجالبالغه

منابع فارسی

الهی قمشهای، مهدی، ترجمه: فارسی قران کریم، مترجم: مهدی قمشهای، مکان: نشر، قم، ایران، ناشر: فارسی فاطمه زهرا، تاریخ: نشر بی تا

انصاریان، حسین، قران، عربی، فارسی، ترجمه حسین انصاریان، تهران: سازمان دارالقران کریم، نشر تالوت، ۱۳۹۳ش

طباطبایی، سید محمد حسین، المیزان فی تفسیر قرآن، مترجم: سید محمد باقر موسوی همدانی، انتشارات: مرکز نشر فرهنگی رجاء، نوبت

چاپ: ۶ سال ۱۳۸۷

مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، بقلم جمعی از نویسندگان زیر نظر ناصر مکارم شیرازی، نشر طهران: دارالکتب السالمیه-۱۳۵۳

منابع عربی

بحرانی، هاشم بن سلیمان، -۱۰۷ق. ترجمه تفسیر روایی البرهان/نویسنده تفسیر سید هاشم بحرانی، مترجمان رضا نظامیان، علی گنجیان

وصادق خورشید. نشر: تهران: کتاب صبح: نهاد کتابخانه های عمومی کشور، ۱۳۸۹

عیاشی، محمد بن سعود-۳۲۰ق، التفسیر/المولفه ابی النصر محمد بن مسعود بن عیاش السملی السمرقندی المعروف بالعیاشی نشر، قم،

مطبعة العلمیه ۱۳۰۸

القمی، علی ابن ابراهیم، مقدمه نویس و مصحح: الجزایری، طیب، زبان عربیه، منشورات مکتبه الهدی_مطبعة النجف ۱